

R.Gudauskas: „Jei būtume atsidarę 2011 m., dabar jau būtume senstelėję“

Jūratė KILIULIENĖ

Aštuonerius metus valstybė gyvavo be savo nacionalinės bibliotekos. Užsitęsusi rekonstrukcija ištirpdė skaitytojų gretas – net pagal optimistines prognozes, jų sugrįš mažiau nei pusė. Tačiau minios skaitytojų prie durų šiais laikais jau nebėra siekiamybė.

„**B**ūsime ne tik atminties institucija klasikine prasme, bet ir valstybės socialinio, technologinio proceso dalis. Tai ne tik Lietuvos tema – visos nacionalinės bibliotekos dabar pergalvoja savo vaidmenį“, – teigia šį rugsėjį vėl duris atversiančios Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos direktorius prof. dr. Renaldas Gudauskas.

– Bibliotekos rekonstrukcija truko aštuonerius metus. To turbūt pakanka, kad projektas atsidurtų labiausiai ištestų statybų sąrašė. Kas atsitiko, kad darbai vyko taip ilgai?

– Planuojant rekonstrukciją viskas buvo įsivaizduojama kitaip. Darbai turėjo būti baigti 2011-aisiais. Bet tais metais, kai rekonstrukcija buvo pradėta, prasidėjo pasaulinė ekonominė krizė, ir Vyriausybė galėjo skirti tiek pinigų, kiek išgalėjo. 2008 m. skaičiavimais, rekonstrukcijos biudžetas įvertintas 92 mln. litų (26,7 mln. eurų). 2010 m. jis sumažintas iki 85 mln. litų (24,6 mln. eurų), toks ir liko. Iki 2014-ųjų kasmet mums būdavo skiriama po 7–8 mln. litų (2–2,3 mln. eurų), jų pakako tik patiems būtiniausiems statybos dalykams.

Užsitęsę darbai visada kainuoja brangiau. Palyginkime: puikų Vilniaus universiteto Mokslinės komunikacijos ir informacijos centro pastatą Saulėtekyje, kainavusį daugiau nei 100 mln. litų (29 mln. eurų), tie patys generaliniai rangovai pastatė per pusantrų metų. Štai ką reiškia smūginis finansavimas. Šio ir mūsų objekto padėtis finansiškai labai panaši, tik šaltinis kitas – jie lėšų gavo iš Europos struktūrinių fondų.

Atsirado ir nenumatytų dalykų. Fasado atnaujinimas į pradinį projektą nebuvo įtrauktas, bet kadangi darbų nepavyko baigti iki 2011 m., laikas, lietus, kiti išorės poveikiai padarė savo – dabar tenka tvarkyti ir fasadą. Vyriausybė papildomai skyrė tam 1,5 mln. eurų, ir šiuo metu, iki liepos 1 d. skubėdami baigti bendruosius statybos darbus, kartu atliekame fasado atnaujinimą.

– O gal nacionalinė biblioteka jau nebėra nacionalinis prioritetas?

– Nei ankstesnei, nei dabartinei Vyriausybei priekaištų neturiu. Per pastaruosius dvejus metus gavome visą finansavimą, kurio mums trūko. Tad galima sakyti, kad nacionalinės institucijos būtinybė yra suprasta.

– Būnant šioje Vilniaus vietoje jau kelerius metus apima įspūdis, kad jos tarsi nebeliko sostinės žemėlapyje. Seimo fontano ir gėlynų nebėra, biblioteka – už tvorų ir pastolių. Vilniečiams čia neįauku ir nėra kas veikti. Ar jie besugrįš?

– Prieš kelias savaites su Vilniaus meru pasirašėme bendradarbiavimo sutartį. Norėtume atlikti ne tik tuos klasikinius vaidmenis, kuriuos atlikome iki šiol – nacionalinės, parlamentinės, taip pat vienos pagrindinių Vilniaus bibliotekų ir panašiai. Sieksime tapti šios erdvės centru, žinių kvartalu.

Dabar Gedimino prospektas tarsi baigiasi ties Lukiškių aikšte, ši jo dalis yra mirusi. Veikia tik tai, kas susiję su parlamento veiklomis. O anksčiau ji buvo viena gyviausių miesto dalių, visa jėga vyko kultūriniai renginiai, rinkosi žmonės. Ruošiamės atgaivinti šį funkcionalumą.

„Visos nacionalinės bibliotekos dabar pergalvoja savo vaidmenį.

Jos tampa ne tik nacionalinio identiteto, savasties saugojimo dalimi, bet ir kuriančiąja dalimi, kad būtų galima prisidėti prie vykdomosios valdžios sprendimų, viešosios politikos.“

Turėsime savo radiją. Televiziją jau turime, aptariame daugybę aktualių temų – informacinio karo ir pan. Įvedant eurą iš mūsų studijos buvo transliuojamos laidos, jose dalyvavo Lietuvos banko pirmininkas, svarbiausi šios srities ekspertai. Pagrindinėse šalies viešosiose bibliotekose yra galimybė prisijungti prie šių priėgų. Tai labai svarbu, kai kalbama apie bendruomenių informavimą Lietuvos mastu.

– Kol vyko rekonstrukcija, iš bibliotekos buvo likusios tik išorės sienos, tarp jų žiojėjo duobė. Dabar viskas „sušoko“ į savo vietas – keista matyti tuos pačius laiptus, kolonas, net tą patį vitražą, prie kurių skaitytojai buvo įpratę daugelį dešimtmečių. Ar sename kūne nebus sudėtinga įpūsti naują dvasią, pritaikyti pastatą moderniems poreikiams?

– Esminių pertvarkų nei iš išorės, nei viduje negalėjome daryti, nes bibliotekos pastatas yra saugomas objektas. Žodis „rekonstrukcija“

įpareigoja – fiziniu požiūriu mes turime atstatyti tai, kas buvo. Funkcionalumo požiūriu turime teisę žiūrėti kitaip, nes ir informacijos vartotojų elgsena, ir informacinio serviso galimybės yra pasikeitusios.

Nors išorė lieka ta pati, patalpų erdvės, be abejo, bus pakitusios. Turėsime mažiau skaitytojų vietų, bet daugiau inovacinių erdvių netradiciniam projektams. Šiuo metu vyksta derybos su įvairių inovacinių projektų kūrėjais, kurie norėtų mūsų erdvėse integruoti savo veiklas.

– Šiuolaikiniame pasaulyje bibliotekos tampa multikultūriniais mazgais, veikiančiais gana skirtingose plotmėse, ne tik informacijos kaupykla, bet ir įvairių duomenų apdorojimo, jų interpretavimo centru. Ar turite tokių ambicijų?

– Kai ateisite pas mus rugsėjį, rasite ne tik tai, kas buvo prasminga ir yra išsaugota iš ankstesnių laikų, bet ir kas per tą laiką labai stipriai pasikeitė. Beveik dešimt metų technologijų pasaulyje yra labai daug. Per tą laiką paseno net ir tas mūsų planas, pagal kurį ant kiekvieno stalo turėjo būti kompiuteris. Kiek tenka matyti lankantis pasaulio nacionalinėse bibliotekose, stacionarūs kompiuteriai užima trečdalį, net vos ketvirtadalį skaitytojų darbo vietų. Žmonės ateina su asmeniniais kompiuteriais, naudojami spausdintiniais leidiniais, asmenine literatūra, žodžiu, dominuoja universali informacinė priega.

Vykdome daug pokyčių, kurie keičia bibliotekos esmę. Iki rekonstrukcijos turėjome apie 800 skaitytojų, dabar planuojame kur kas mažiau – apie 300. Apskaičiuota, kad maždaug tiek mums ir reikėtų. Nes tose erdvėse, kuriose vyks kiti procesai, taip pat galės dalyvauti bibliotekos lankytojai, bet mes jų nelaikome tiesiog skaitytojais – labiau kūrėjais.

Britų nacionalinė biblioteka turi penkis tūkstančius verslo partnerių – įvairių sričių konsultantų, mokymų vadovų, galinčių teikti bibliotekos lankytojams tam tikras paslaugas už galimybę egzistuoti jos erdvėje. Tai naudinga ir prasminga abiem pusėms.

Žiūrime ne technokratiškai, o plačiau. Būsime ne tik atminties institucija klasikine prasme, prie kurių priskiriamos bibliotekos, muziejai, archyvai, bet ir valstybės socialinio, technologinio proceso dalis.

Tai ne tik Lietuvos tema – visos nacionali- ➤

A portrait of R. Gudauskas, the director of the Martynas Mažvydas National Library, sitting at a desk in a library. He is wearing a blue suit jacket over a white shirt and has his hands clasped. The background is filled with bookshelves containing many books.

„Norvegai sako, kad jie turi virtualią nacionalinę biblioteką penkiems milijonams Norvegijos piliečių. Taip turėtų būti ir Lietuvoje. Integralumas šiame virsmo pasaulyje yra natūralus“, – teigia Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos direktorius R. Gudauskas

➤ nės bibliotekos dabar pergalvoja savo vaidmenį. Jos tampa ne tik nacionalinio identiteto, savasties saugojimo, puoselėjimo, sklaidos dalimi, bet ir kuriančiąja dalimi, kad būtų galima prisidėti prie vykdomosios valdžios sprendimų, viešosios politikos, įtraukiant bendruomenes.

Tarkime, jei aš būčiau kurio nors miesto meras, savo struktūroje turėdamas tokią puikią instituciją kaip biblioteka, laikyčiau ją pirmu objektu, kur norėčiau susitikti su bendruomene. Kai kur taip ir vyksta, apskritai miestai, turintys geras bibliotekas, yra vieni stipresnių. Tam tikruose tarptautiniuose projektuose man tenka dirbti prie sumanių miestų koncepcijos, juose kultūros erdvė ypač akcentuojama kaip būtinoji kūrybiškumo, inovacijų dalis.

– Bet kartais galima išgirsti, kad bibliotekos praranda savo vaidmenį visuomenėje.

– Taip nėra. Blogos – taip, praranda, bet geros bibliotekos įvaldo naujas veiklas ir užima naujas pozicijas. Vėl norėčiau paminėti Britų nacionalinę biblioteką, ji yra laikoma žinių kvar-talo ašimi, jai patikėta vesti septynių universitetų ir dvidešimties viešųjų bibliotekų didžiųjų duomenų projektą. Mes taip pat pretenduojame į analitinės informacinės misijos sustiprinimą. Mūsų darbuotojų aš jau nevadinu bibliotekininkais – jie yra duomenų, informacijos vadybininkai.

„Jeigu tą puikiąją mūsų knygą suprastume banaliai, sakytume, kad atsiradus naujiems informacijos šaltiniams jos jau nebereikia. Toli gražu! Yra giliai verčių klodai, kurie bus reikalingi visada.“

Šįmet baigiasi šešerius metus trukęs projektas, kuriam įgyvendinti Billo ir Melindos Gatesų fondas Lietuvai skyrė 124 mln. litų paramą. Jo dėka nacionalinė biblioteka atliko didžiulį vaidmenį formuojant miestų bendruomenes per bibliotekų stiprinimą. Bibliotekos, ypač apskričių viešosios, taip pat ir savivaldybių bibliotekos, natūraliai tapo pagrindiniais bendruomenių, renginių centrais.

– Ar išlieka parlamentinės bibliotekos statusas?

– Daugiau nei 20 metų esame parlamentinės bibliotekos funkciją atliekanti institucija. Prieš porą metų pasirašytas susitarimas tarp Lietuvos, Estijos ir Latvijos nacionalinių bibliotekų, kurios taip pat yra parlamentinės, bendradarbiauti būtent didžiųjų duomenų, informacinės analitikos ir naujų kompetencijų srityje.

Praėjusiais metais pasirašėme memorandumą su Vyriausybės kanceliarija. Plečiame savo vyriausybines informacijos funkciją, orientuojamės ne tik į parlamentą, bet ir į Vyriausybės institucijas, visų pirma į Vyriausybės kancelia-

riją, kai kurias ministerijas. Labai neblogai sekasi bendradarbiauti su Krašto apsaugos ministerija.

– O kaip su darbuotojų kompetencijomis? Ar spėsite prisitaikyti prie naujų funkcijų?

– Progresyviai visuomenės daliai jau dabar nepakanka to, ką daro klasikinės bibliotekos. Mes turime įveikti strateginę, kompetencijų atskirtį ir pereiti prie naujo tipo veiklos. Tai ir darome.

– Iš esmės keičiantis nacionalinės bibliotekos koncepcijai, funkcijoms, galbūt keičiasi ir pačios knygos vieta joje?

– Jeigu tą puikiąją mūsų knygą suprastume banaliai, sakytume, kad atsiradus naujų informacijos šaltinių jos jau nebereikia. Toli gražu! Yra giliai verčių klodai, kurie bus reikalingi visada. Žinau, esama žmonių, kurie gali apskritai apsieiti be knygų, bet mes juk ne apie tokius dabar kalbame.

Vis dėlto šiais laikais negalime vienareikšmiškai teigti, kad biblioteka – tai knyga. Rizikinga apie tai kalbėti, bet knyga yra viena iš formų, kuriose egzistuoja turinys arba išmintis.

Ką tik lankiausi Vienoje, vis dar gyvenu išpūdziais iš Austrijos nacionalinės bibliotekos. Ji yra imperatoriaus rūmuose, išdėliota per septynis pastatus, atlieka ir literatūros, ir audiovizualinio muziejaus funkciją, ir klasikinę, kokia ji buvo per kelis šimtus metų. Periodikos salėje ant stalų ne vien tik planšetiniai kompiuteriai, bet ir visi naujausi pasaulio laikraščiai – popieriniai. Ir jie niekur nedings, nes juk ne kiekvienas gali turėti galimybę užsiprenumeruoti prieigą ir panašiai.

Apie popierinių leidinių atsisakymą ir mūsų bibliotekoje negali būti nė kalbos, tačiau logotipą keisime. Dabartinis, kurio centre – knyga, kurtas prieš 30 metų. Naujajame bus erdvės, erdvės kūrybai plačiąja prasme, į kurias įžengęs rasi viską, knygą taip pat.

– 1919 m. įsteigta nacionalinė biblioteka netrukus minės šimtmetį. Ar tebegalioja įstatymu tuomet įtvirtinta prievolė pristatyti po penkis privalomuosius egzempliorius visų Lietuvos Respublikoje išleidžiamų spaudinių, po keturis – visų naujų knygų?

– Dabar į tai žiūrima šiek tiek kitaip. Leidėjai išgyvena ne pačius geriausius laikus, kol kas dar laikomasi ankstesnės tvarkos, bet jau netrukus ji bus peržiūrėta. Kita vertus, privalomieji egzemplioriai leidžia mums išsaugoti kiek įmanoma visavertį fondą, nes nuo 2008-ųjų iki pat šių metų komplektavimui lešų apskritai nebuvo skirta. Dalį reikalingų leidinių įsigydavome iš savo vidinių resursų.

Valstybės garbei turiu pasakyti, kad šįmet, Bibliotekų metais, šis finansavimas buvo atkurtas. Iš viso skirta 300 tūkst. eurų, pusė šios sumos – elektroniniams leidiniams. Skaičiai neįspūdingi, bet tendencija gera. Bandoma grįžti į tą teisingą realybę, kad bibliotekos būtų komplektuojamos iš valstybės biudžeto lešų.

– Kokia bibliotekos ateitis plačiąja prasme? Kurios nacionalinės bibliotekos funkcijos galėtų išlikti?

– Bibliotekos ateitis – funkcijų sujungimas. Tarkim, Danijos nacionalinė biblioteka yra ir karališkoji, ir universitetinė. Norvegai sako, kad jie turi virtualią nacionalinę biblioteką penkiems milijonams Norvegijos piliečių. Taip turėtų būti ir Lietuvoje. Integralumas šiame virsmo pasaulyje yra natūralus.

Formuluojant Saulėtekyje duris atvėrusio Mokslinės komunikacijos ir informacijos centro koncepciją ieškota išvalgos, netrukdyšiančios perspektyvoje atsitiesti tiems dalykams, kurių šiandien nežinome. Panašiai pozicionuojame ir nacionalinę biblioteką – bandome kurti maksimaliai lanksčias erdves, pritraukti ir socialinius, ir verslo partnerius, ir mokslą.

Nėra to blogo, kas neišeitų į gera. Banalu, bet jeigu būtume atsidarę 2011 m., dabar jau būtume senstelėjusi biblioteka. Šioks toks atsi-traukimas lūžio metu, kai bibliotekų funkcijos technologiškai ir visaip kitaip keitėsi, leido mums geriau įvertinti situaciją.

Per aštuonerius metus trukusią rekonstrukciją nacionalinė biblioteka prarado didžiąją dalį skaitytojų, greičiausiai daugelis jų nebegriš. Bet ateis tie, kuriuos domina kūrybinės, su verslo mokymais, konsultacijomis susijusios veiklos

Biblioteką reikia matyti valstybės kultūros, informacijos, mokslo politikos kontekste. Tik ar mes ją turime adekvačią? Norėtume išvengti klaidos, kuri gali būti padaroma kuriant labai galingas infrastruktūras ir kartu neturint joms užpildyti pakankamo intelektualinio potencialo. Šiuo metu Lietuvoje sukurta infrastruktūra gali aprūpinti 50 tūkst. besimokančiųjų, jų pačių šiandien tėra 30 tūkst. Perspektyvoje, tęsiantis emigracijai, studijuojančiųjų šalies aukštosiose mokyklose bus dar mažiau. Žiūrėdami į tai, kas vyksta su Lietuva, esame priversti, kaip sakė Vytautas Mačernis, išlikti dūžtančiose formose.

– Kuri pasaulio biblioteka jums pačiam daro didžiausią įspūdį? Kur pats sėmėtės žinių studijuodamas, vėlesniais gyvenimo etapais?

– Visų pirma tai Britų biblioteka. Mes komplektuojame tai, kas išleista Lietuvoje ir kas apie Lietuvą. Jie – tai, kas geriausia išleista pasaulyje. Mes turime kiek daugiau nei 6 mln. saugo-

mų vienetų, britai – 160 milijonų, ką jau kalbėti apie elektroninę informaciją ir pan. Kitaip tariant, Britų muziejų galima vadinti pasaulio muziejumi, o Britų biblioteka atlieka pasaulio bibliotekos misiją.

Labai glaudžiai bendradarbiaujame su Prancūzijos nacionaline biblioteka. Ruošiantis atnaujinti sutartį jie siūlo keistis ekspertais. Prancūzai žino, kad mes turime žmonių, kurie gali būti vertingi Prancūzijos nacionalinės bibliotekos misijoje.

Europoje dar išskirčiau Danijos karališkąją biblioteką. Beje, tuo metu, kai startavo, ji buvo pustuštė, bet paskui pakeitė veiklos modelį, erdves, orientavosi į verslą, kultūros renginius ir dabar yra nepaprastai populiarūs. Sėkmingai dirba Olandijos nacionalinė biblioteka, ji veikia kaip verslo centras, bet yra pakankamai vietos ir kultūrai.

Mano pradžių pradžia buvo šioje bibliotekoje, į ją ėjau visą gyvenimą. Kai studijavau, ir

pasibaigus paskaitoms, ir šeštadieniais, sekmadieniais aš visą laiką būdavau čia. Tai buvo natūrali kiekvieno studijuojančio, žinių siekiančio žmogaus buvimo vieta. Čia buvo viskas, ko tą dieną reikėjo.

– Iš tiesų ne vieną dešimtmetį bibliotekos vestibulyje įtsdavo eilės norinčių ten patekti skaitytojų. Ar tikėtės, kad taip bus ir dabar?

– Mūsų tikslas – vėl artėti prie to, kas buvo, tik jau su papildyta realybe, naujomis priemonėmis ir technologijomis. Nepaisant to, kad pasikeitęs bibliotekų vaidmuo, galimybės, kad jaunajai kartai reikia kitų dalykų, mes visoms amžiaus grupėms galime pasiūlyti tai, ko jiems reikia. Tikimės, kad biblioteka bus pilna lankytojų.

Kodėl kažkas turėtų rinktis būtent mus? Ar žmogus pas mus ateis, priklauso nuo to, kokią vertę jam pasiūlysim. Įvairiose triukšmo aplinkose įmanoma susirinkti įvairią bendro pobūdžio informaciją, bet jeigu reikia giliųjų kompetencijų, tas randama bibliotekoje.

Poreikiai pakitę, tad nebūtinai visi grįš prie skaitymo, kaip buvo anksčiau. Bus kūrybinės, su verslo mokymais, konsultacijomis susijusios veiklos. Visai šalia turime Seimą, Edukologijos universitetą, čia pat Žvėryne – užsienio valstybių ambasados ir t.t., čia jų atstovai rastų erdvę bendrauti su visuomene. Turėsime reto kino salę, atskiras muzikos erdves. Rugsėji mes atversime duris su visai kita pasiūla, negu buvo iki rekonstrukcijos pradžios.

– Kas pavadavo biblioteką per tuos aštuonerius metus, kol vyko rekonstrukcija?

– Iki 2008-ųjų turėjome 800 skaitytojų, šiuo metu – šimtą. Per visus šiuos metus mes neveikėme taip, kaip būtume norėję, ir tenka pripažinti, kad praradome dalį skaitytojų. Kai kurias mūsų funkcijas sutiko realizuoti Technikos ir Vilniaus universiteto bibliotekos, aktyviau veikė viešųjų bibliotekų tinklas – Vilniaus Adomo Mickevičiaus ir kitos.

Yra ir liūdnoji dalis: iš Lietuvos išvažiavo labai daug žmonių. Dabar apskritai skaitytojų nėra tiek, kiek buvo prieš aštuonerius metus. Ir jų sudėtis, poreikiai, informacinio serviso galimybių pasiūla yra visai kita.

Bet turiu pasakyti, kad tuos praradimus, kurie buvo neišvengiami bibliotekos rekonstrukcijos metais, mes kompensavome. Patys save pavadavome vykdydami projektą „Bibliotekos pažangai“ – užuot dirbę apribotose erdvėse, savo veiklos akcentus perkėlėme į visą Lietuvos teritoriją. Projektas apėmė visas viešąsias šalies bibliotekas, visas Kultūros ministerijai pavaldžias institucijas.

Kita vertus, ką reiškia fizinis kūnas? Atėjęs, pasėdėjęs ir išėjęs – ką jis gero čia padarė sau, visuomenei? Bibliotekų statistika iki šiol pagrįsta tuo, kiek žmonių atėjo, kiek laiko jose praleido ir panašiai. Man daug svarbiau, ką žmogus nuveikė per tą laiką. Dabar kaip tik bandome perorientuoti tą statistinę pusę į turinio ir vertės kūrimo dalykus. ■